

Lublin, 04.11.2019 r.

Prof. dr hab. Anna Kanios
Uniwersytet Marii Curie- Skłodowskiej
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Katedra Pedagogiki Społecznej
Lublin

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Małgorzaty Nermend pt.: "Wolontariat młodzieży w liceum ogólnokształcącym" napisanej na Wydziale Humanistycznym pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Barbary Kromolickiej (promotor pomocniczy- dr Edyta Sielicka)

Na wstępie pragnę zaznaczyć, iż Autorka podjęła się w prowadzonych przez siebie penetracjach teoretyczno-badawczych ważnego, o znaczeniu praktyczno-społecznym zagadnienia, jakim jest zjawisko wolontariatu młodzieżowego i jego znaczenie w procesie edukacji. Problematyka wolontariatu zyskuje obecnie coraz bardziej na znaczeniu nie tylko ze względu na oferowane usługi, tym którzy ich potrzebują, ale przede wszystkim ze względu na zakres wartości, jakie sobą obejmuje. Zainteresowanie człowiekiem, zwrócenie uwagi na najślabszych i najbardziej cierpiących, obywatelski sens odpowiedzialności i uczestnictwa w życiu społecznym, szacunek dla innych, sens służby, bezinteresowność w działaniach, dzielenie własnego istnienia z istnieniem innych sprawia, że wolontariat staje się niezbędnym filarem istnienia niemal każdego społeczeństwa (por. Gawroński, 1999, s.26).

Zatem diagnoza wolontariatu w szkole średniej z punktu widzenia pedagogicznego jest bardzo ważna i społecznie istotna.

Jak słusznie podkreśliła Autorka we wstępie, mimo dość licznych już publikacji na temat wolontariatu niewiele jest badań dotyczących wolontariatu szkolnego i jego funkcji edukacyjnych.

Doktorantka słusznie umiejscawia swoje badania na gruncie nauk pedagogicznych i opiera omawianą rozprawę doktorską na teoriach: personalizmu, filozofii Józefa Tischnera i koncepcji Heleny Radlińskiej. Personalizm bowiem u swoich antropologiczno-ontologicznych podstaw wskazuje na trzy paradygmaty: człowiek jest zawsze osobą, jest on predysponowany do wielokierunkowej, wielopoziomowej aktywności, posiada naturę prospołeczną. Z kolei filozofia wychowania Józefa Tischnera opiera się, mówiąc najbardziej syntetycznie na trzech istotnych wartościach: wolności, prawdzie, dobru. Wolność jest wartością podstawową i oznacza wzrastanie w poczuciu odpowiedzialności za siebie oraz za drugiego człowieka, prawda jest otwieraniem się na poznawanie problemów drugiej osoby, zaś dobro oznacza, że umiemy skierować nasze myśli, czyny, działania ku drugiemu człowiekowi. Kolejną, jakże ważną teorią pedagogiczną jest teoria sił społecznych H. Radlińskiej, które rozumiane są w myśl klasycznej już definicji jako „zespół określonych czynników i wartości funkcjonujących w środowisku w postaci jednostkowych lub zbiorowych, jawnych lub ukrytych uzdolnień wyrażających się w działaniu”, a więc przypisane są one jednostkom zdolnym, umiejącym zaszczepić w innych chęć do działania na rzecz środowiska. Założenia te znajdują, w moim przekonaniu odniesienia w działaniach wolontarystycznych.

Recenzowana rozprawa doktorska obejmuje aż 345 stron tekstu, (w tym bibliografię) oraz Aneks, w którym umieszczono narzędzia badawcze. Układ pracy jest klasyczny dla prac empirycznych, czyli zawiera część teoretyczną, metodologiczną oraz empiryczną. Łącznie praca składa się z trzech rozdziałów: pierwszy ma charakter teoretyczny, rozdział drugi to prezentacja założeń metodologicznych badań własnych oraz ostatni rozdział, trzeci ma charakter badawczy, stanowi prezentację wyników badań własnych. Pracę zamyka rozdział zatytułowany: Wnioski końcowe i postulaty pedagogiczne.

Praca doktorska ma zatem bardzo przejrzysty, jasny, klarowny układ treści. Dzieje się tak dlatego, że koncepcja metodologiczna pracy jest przemyślana. Autorka wyodrębniła przedmiot i cel badań oraz cele szczegółowe, do których sformułowała problemy badawcze oraz zmienne. Układ planu pracy jest wprost powiązany z problemami badawczymi oraz zmiennymi. Dzięki temu pracę łatwiej się czyta, łatwiej

również ocenia. Świadczy to o wysokiej świadomości metodologicznej Autorki ukształtowanej prawdopodobnie w toku procesu konsultacji naukowych z Promotorką rozprawy.

Przedmiotem badań rozprawy doktorskiej mgr inż. Małgorzaty Nermend jest wolontariat organizowany w liceum i jego znaczenie w procesie edukacji.

Autorka bardzo szczegółowo opisała poszczególne etapy procesu badawczego. I tak, poprawnie określiła przedmiot badań formułując go jako: *wolontariat organizowany w liceum ogólnokształcącym z perspektywy jego znaczenia w procesie edukacji*. Kolejnym krokiem badawczym było określenie celów teoretycznych, poznawczych i celu praktycznego co Autorka uczyniła prawidłowo. Właściwie również sformułowano zmienne i wskaźniki. Warto zauważyć, że badaczka wskazała i scharakteryzowała przyjętą strategię badań ilościowych oraz metody badawcze. Zastosowała sondaż diagnostyczny oraz technikę ankiety. Łącznie badaniami objęto 214 uczniów liceów ogólnokształcących i 15 nauczycieli.

Rozdział I zatytułowany *Aktywność społeczna jako warunek rozwoju człowieka i społeczeństwa* został podzielony na cztery podrozdziały i liczy łącznie ponad 150 stron. Autorka w dojrzały sposób charakteryzuje teorie, na których opiera swoje badania, czyli personalistyczną wizję człowieka, filozofię Józefa Tischnera oraz teorię sił społecznych Heleny Radlińskiej. Autorka akcentuje wolontariat jako wyznacznik zachowania obywatelskiego, jak również działanie mające istotne znaczenie dla procesu wychowania i kształcenia. Podkreśla wychowawcze walory wolontariatu. Ostatnia część analiz teoretycznych poświęcona jest charakterystyce młodzieży XXI wieku pod kątem systemu wartości w życiu ludzi młodych oraz ich czasu wolnego. Powołując się na liczne badania innych autorów, diagnozy społeczne, m.in. OBOP-u czy CBOS-u wykazuje, iż młodzi ludzie nie mają obecnie zbyt dużo czasu, w istocie wolnego, który nie byłby zajęty przez inne obowiązki czy dodatkowe zajęcia. Autorka zapoznaje również czytelnika z misją edukacyjną liceum ogólnokształcącego.

Część empiryczna pracy jest odpowiedzią na sformułowane problemy badawcze. Odpowiedzią na pierwszy problem badawczy, który brzmiał: *Jakie inicjatywy wolontariackie podejmowane są w liceach ogólnokształcących?*, są wyniki badań opisane w rozdziale trzecim. Dowiadujemy się z niego, że licea ogólnokształcące w

Szczecinie angażują się w wolontariat od wielu lat. Najczęstszą formą jego organizacji są Szkolne Kluby Wolontariusza. Kolejną zmienną była częstotliwość działań wolontarystycznych. Z badań Doktorantki wynikało, że inicjatywy takie najczęściej organizowane są raz w miesiącu. Interesującym zagadnieniem była analiza obszarów, w których realizowany jest wolontariat w szkołach średnich. Ku mojemu zaskoczeniu, okazało się, że młodzi ludzie na ostatnim miejscu wymienili pomoc w świetlicach środowiskowych czy pomoc w nauce. Jest to tym bardziej zaskakujące, że badania wolontariatu wśród studentów wskazują, że młodzież najchętniej angażuje się właśnie w pomoc dzieciom i osobom w ich wieku, zaś niechętnie np. w pomoc seniorom. Jednakże badania te dotyczyły młodzieży studenckiej, a więc osób młodych będących jednak w kolejnej fazie rozwoju człowieka dorosłego. Zaskakujące jest także to, jak wynika z badań Autorki, iż uczniowie nie wiedzą w jakich obszarach organizowany jest wolontariat w ich szkole.

Analiza powodów angażowania się w działania wolontarystyczne nauczycieli czy też organizowania wolontariatu na terenie szkoły ukazała, że wszyscy badani pedagodzy są otwarci na bieżące potrzeby inicjowania wolontariatu w szkole. Ważne dla nich są jednak procedury, zapisy w prawie oświatowym czy po prostu zarządzenia dyrektora szkoły. Badania diagnostyczne Doktorantki wykazały również, iż co drugi nauczyciel inicjuje wolontariat w szkole średniej, zaś doświadczenia wolontarystyczne samych pedagogów są zróżnicowane.

Odpowiedzią na drugi problem badawczy, który brzmiał: *Jakie jest zaangażowanie młodzieży w wolontariat?*, jest kolejny rozdział części badawczej pod tym samym tytułem. Pierwszym analizowanym tutaj (bardzo szczegółowo) elementem jest nastawienie prospołeczne młodzieży licealnej. Autorka założyła niejako, że będzie ono prospołeczne, ale też w toku analizy udało Jej się tą prospołeczność dowieść. Okazało się, że aż w 95% badana grupa młodych ludzi uważa, że warto pomagać innym ludziom oraz, że wolontariat jest ważny. Większość badanych wskazała na chęć zmiany świata na lepszy i niesprawiedliwość społeczną jako motywator do działania na rzecz innych. Co ciekawe, jedynie co dziesiąty uczeń wskazał środowisko rodzinne jako motywujące do pomagania innym. Myślę, że to niezwykle istotny aspekt badań pedagogicznych i pole do działania dla praktyki społecznej. Analizując źródła

informacji o wolontariacie Doktorantka wykazała, że najważniejszym źródłem jest szkoła, następnie media (głównie Internet) oraz grupy rówieśnicze. Ponad połowa uczniów ma za sobą doświadczenia wolontarystyczne. Są to jednak działania niewymagające od nich wiedzy specjalistycznej i raczej krótkotrwałe. Badania ujawniły również, że w opinii respondentów ich znajomi nie interesują się wolontariatem, ale akceptują zaangażowanie w tę formę pomocy charytatywnej. A nawet co trzeci badany wyraził podziw dla tej formy zaangażowania.

Kolejną analizowaną w pracy zmienną są walory wolontariatu w opinii uczniów i nauczycieli. Doktorantka założyła na podstawie analizy literatury, iż wolontariat jest formą edukacji i kształtowania osobowości i systemu wartości, stąd też pytania szczegółowe oscylowały właśnie wokół kwestii hierarchii wartości, samorozwoju młodych ludzi czy ich satysfakcji życiowej. Jak dowodzi Doktorantka istotną korzyścią pracy wolontarystycznej w opinii nauczycieli jest nabywanie kompetencji, co ma duże znaczenie prozawodowe.

Ostatnim pytaniem badawczym, na które poszukiwano odpowiedzi w toku analiz empirycznych było pytanie o szanse i bariery rozwoju wolontariatu w liceum ogólnokształcącym. Jeżeli chodzi o szanse rozwoju wolontariatu szkolnego to w opinii uczniów i nauczycieli można do nich zaliczyć propagowanie wolontariatu, motywowanie młodzieży do pomagania innym, a także promowanie działań wolontarystycznych poprzez ukazywanie osób zaangażowanych w jego działalność. Z badań Autorki wyłania się bardzo pozytywny obraz nauczycieli jako tych, którzy w zdecydowanej większości (ponad 90%) organizują działania charytatywne w szkole. Nawet co drugi z nich zadeklarował, iż jest stałym wolontariuszem. Można zatem uznać, iż to nauczyciele są siłą napędową wolontariatu wśród młodzieży szkół średnich.

Jeżeli zaś chodzi o utrudnienia to wśród różnorodnych barier angażowania się w działalność wolontarystyczną młodzież wskazywała fakt „przymuszania” ich do tego typu aktywności (opinia co trzeciego badanego), brak czasu oraz złe wcześniejsze doświadczenia związane z wolontariatem. Warto zwrócić szczególną uwagę na wskazywane utrudnienia ponieważ przymuszanie do wolontariatu przeczy podstawowej jego zasadzie czy idei, jaką jest dobrowolność pracy charytatywnej i wskazuje na potrzebę przeorganizowania wolontariatu w szkołach. Samo słowo „wolontariat”

pochodzi od łacińskiego wyrażenia *voluntas*, co można tłumaczyć jako dobra wola, dobrowolność (ang. *volunteerism*, fr. *volontariat*, niem. *wolontariat*). Brak czasu oraz nadmiar obowiązków to również bariery w największym stopniu wskazywane przez nauczycieli.

Całość pracy zamykają wnioski końcowe i postulaty pedagogiczne, które liczą łącznie 38 stron !!! To niezwykle wartościowa część pracy ze względu na wskazania odnoszące się do praktyki społecznej (w wyniku badań sformułowano 28 postulatów pedagogicznych ukierunkowanych na profesjonalizację działań wolontarystycznych). Doktorantka wykazała się tutaj znakomitą znajomością problematyki wolontariatu szkolnego oraz wiedzą ogólnopedagogiczną. Formułuje Ona wskazówki dla nauczycieli, którym niejako „podpowiada” jak organizować wolontariat w szkole średniej, aby był on bardziej profesjonalny, powszechniejszy, dający większą satysfakcję zarówno organizatorom, jak i uczestnikom.

Mocną stroną pracy jest również sięgnięcie do szerokiego spektrum źródeł bibliograficznych, zarówno polskich jak i obcojęzycznych.

W przypadku publikacji rozprawy, za czym się opowiadam zasugerowałabym zwrócenie uwagi zaledwie na kilka kwestii, a mianowicie schemat postępowania badawczego znajdujący się we wprowadzeniu do rozprawy (s.12) sugerowałabym przenieść do rozdziału metodologicznego. Autorka konstruując cele i problemy badawcze raz odnosi je do liceum ogólnokształcącego (l. pojedyncza) innym razem do liceów ogólnokształcących (l. mnoga). Warto ten zapis ujednoczyć w całym rozdziale metodologicznym i empirycznym.

Autorka skonstruowała własne narzędzia badawcze w postaci dwóch kwestionariuszy ankiet, jednego - do badania młodzieży, drugiego - do badania nauczycieli – warto je opisać w części metodologicznej oraz dodać polecenia do każdego pytania w kwestionariuszach, znajdujących się w Aneksie.

Moim zdaniem, należałoby zastanowić się nad poprawieniem/przeformułowaniem brzmienia czwartego problemu badawczego. Mógłby on brzmieć: *Jakie są szanse i bariery rozwoju wolontariatu (w wymiarze edukacyjnym) w liceum ogólnokształcącym?* W obecnym brzmieniu jest troszkę niejasny.

Należałoby również dodać do rozdziału metodologicznego informację o tym, jakie konkretnie licea ogólnokształcące (w sensie instytucjonalnym) brały udział w badaniach.

Reasumując, pragnę podkreślić, iż pracę doktorską należy opublikować, a jej treści powinny być udostępnione szerszemu gronu odbiorców. Sądzę, że spotka się z dużym zainteresowaniem naukowców, pracowników służb społecznych oraz studentów kierunków społecznych i humanistycznych. Rysuje się zatem krąg osób zainteresowanych publikacją, wśród których należy wymienić przede wszystkim: pracowników socjalnych, socjologów, pedagogów, psychologów oraz polityków społecznych.

W konkluzji stwierdzam, że postawiony przez Doktorantkę problem badawczy został samodzielnie rozwiązany w sposób merytorycznie wysoce zadowalający. Dysertacja stanowi bardzo ważne z punktu widzenia społecznego opracowanie stanowiące wkład Autorki (i oczywiście Promotorki rozprawy- prof. dr hab. Barbary Kromolickiej) w dalszy rozwój i poszerzanie pól badawczych we współczesnych naukach społecznych.

Z pełnym przekonaniem wyrażam opinię, że praca Doktorantki spełnia wszystkie warunki określone w *Ustawie o tytule naukowym i stopniach naukowych z dnia 14 marca 2003 roku* wraz z uzupełnieniami zawartymi w *Ustawie z dnia 27 lipca 2005 roku prawo o szkolnictwie wyższym* oraz nowelizacji *Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku*. Opowiadam się za przyjęciem dysertacji oraz dopuszczeniem Kandydatki do dalszych etapów wszczętego przewodu doktorskiego.

Kierownik Katedry

prof. dr hab. Anna Kanios